

AGRARINIS PRAMONINIS LIAUDIES ŪKIO KOMPLEKSAS

A. JABLONSKIS, L. KRIUKELIS

Tolesnis spartus žemės ūkio vystymas — aprūpinimo maisto produktais programos realizavimo pagrindas

Aukščiausias TSKP ekonominės strategijos tikslas yra nepaliaujamai kelti darbo žmonių gerovę, vis geriau tenkinti jų poreikius maisto ir kitiems vartojimo produktams. Siekiant šio tikslo, itin svarbus vaidmuo priklauso žemės ūkiui ir kitoms agropramoninio komplekso sferoms. Nors socialistinis žemės ūkis yra pasiekęs nemažą laimėjimų, dabartinis jo gamybos išsivystymo lygis bei produktyvumas dar nevisiškai patenkina išaugusius tarybinių žmonių poreikius maisto produktams, o pramonės — žaliavai.

TSKP XXVI suvažiavimas susumavo 1965 metų CK kovo plenumo parengtos partijos agrarinės politikos įgyvendinimo rezultatus, išskėlė tolesnio žemės ūkio vystymo uždavinius ir nurodė būdus, kaip žemės ūkį paversti labai aukštai ir visapusiškai išvystyta, ritmingai funkcionuojančia šalies ekonomikos šaka. Daug dėmesio tolesniam žemės ūkio vystymui skyrė ir TSKP Centro Komiteto lapkričio plenumas (1981 m.). Neatidėliotinos to vystymo problemos ir jų sprendimo būdai išdėstyti minėto plenumo nutarimuose.

Visi paskutiniųjų metų partijos ir vyriausybės priimti dokumentai orientavo į tai, kad dabartiniame etape svarbiausias uždavinys yra parengti ir įgyvendinti kompleksinę, tikslinę aprūpinimo maisto produktais programą. Tik jos realizavimas įgalina iš esmės pagerinti gyventojų aprūpinimą maisto produktais atsižvelgiant į racionalų vartojimo lygį ir jo struktūrą.

TSKP CK ataskaitiniame pranešime partijos XXVI suvažiavimui visapusiškai pagrįstas būtinumas spręsti aprūpinimo maisto produktais problemą: „Siekiant radikaliai išspręsti problemą, būtina parengti specialią *aprūpinimo maisto produktais programą*. Ji turi užtikrinti kur kas didesnę žemės ūkio produkcijos gamybą. Ji turi glaudžiau susieti žemės ūkį su tomis šakomis, kurios saugo ir perdirba žemės ūkio produkciją. Ir, žinoma, su prekyba. Kitaip tariant, jos tikslas kiek galima trumpesniu laiku išspręsti uždavinį nenutrūkstamai aprūpinti gyventojus produktais“ (2, p. 47—48).

Vėliau, TSKP CK lapkričio plenumo (1981 m.), pasakyoje L. Brežnevo kalboje pabrėžta: „Maisto produktų problema — ir ūkiu, ir politiniu požiūriu — centrinė viso penkmečio problema. Jos sprendimo pagrindas — labai spartūs žemės ūkio gamybos augimo tempai. . . Kaip tik todėl partijos XXVI suvažiavimas nusprendė, jog būtina įtraukti į penkmečio planą kompleksinę aprūpinimo maisto produktais programą“ (3, p. 5, 8).

Rengiant šią programą, didelį parengiamąjį darbą atliko TSRS Ministrų Taryba ir jos vadovybė, speciali TSKP Centro Komiteto Politinio biuro darbo grupė, Valstybinis plano komitetas ir atitinkamos ministerijos

bei žinybos. Darbe dalyvavo mokslininkai, kolūkių ir tarybinių ūkių vadovai, specialistai. Buvo atsižvelgta į vietinių partinių bei tarybinių organų pasiūlymus, spaudos medžiagą, darbo žmonių laiškus.

Programos projektą kruopščiai ir visapusiškai apsvarstė TSKP CK 1982 metų gegužės plenumas. Jis pritarė *TSRS aprūpinimo maisto produktais programai laikotarpiui iki 1990 metų* ir numatė būdus jai realizuoti. Kartu buvo patvirtinti CK Politinio biuro pateikti konkretūs TSKP Centro Komiteto ir TSRS Ministrų Tarybos nutarimai atskirais šios programos įgyvendinimo klausimais. TSKP CK 1982 m. gegužės plenumo aprobuota TSRS aprūpinimo maisto produktais programa dabar yra svarbiausioji sudedamoji dalis partijos ekonominės strategijos, nubrėžtos dabartiniam dešimtmečiui, o, vadinasi, ir vienuoliktajam penkmečiui.

Aprūpinimo maisto produktais programos parengimas ir įgyvendinimas — kokybiškai nauja socialistinės ekonomikos planavimo ir valdymo sistemos tobulinimo pakopa. Įdiegus tikslinį, kompleksinį aprūpinimo maisto produktais problemos sprendimo būdą, atsiveria daug didesnės galimybės organiškai susieti, sujungti žemės ūkį, jį aptarnaujančias pramonės šakas, statybos, transporto, prekybos ir kitas gamybinės infrastruktūros šakas bei grandis į vieningą grandinę viso liaudies ūkio mastu. Galutinis tokio sujungimo tikslas — panaudojant išaugusį šalies ekonominį potencialą galimai trumpesniu laiku jos gyventojams be pertrūkių, pastoviai tiekti visų rūšių maisto produktus, gerokai padidinti aukštos kokybės produktų suvartojimą, pagerinti vartojimo struktūrą.

1 lentelė

TSRS pagrindinių maisto produktų vartojimo dinamika
skaičiuojant 1 gyventojui* (metams, kg)

Maisto produkto pavadinimas	1950 m.	1960 m.		1980 m.	1990 m.	Padidėjimas proc. 1990 m., palyginti su 1960 m.
Mėsa ir mėsos produktai, perskaičiuoti į mėsą	26	41	48	58	70	21
Pienas ir pieno produktai, perskaičiuoti į pieną	172	251	307	314	330—340	5—8
Kiaušiniai, vnt.	60	124	159	239	260—266	9—11
Zuvis ir žuvies produktai	7	12,6	15,6	17,6	19	8
Cukrus	11,6	23,2	38,8	44,4	45,5	2
Augalinis aliejus			6,8	8,8	13,2	50
Bulvės	241	142	130	112	110	7—2
Daržovės	51	72	82	97	126—135	30—39
Vaisiai ir uogos	11	28	35	38	66—70	74—84
Duonos produktai	172	156	139	139	135	3

* Lentelė sudaryta remiantis šaltiniais: 4. p. 15, 43—44; 9. p. 80 (prieaugis apskaičiuotas mūsų—Aut.).

Maisto produktų gamybos programoje reikia išskirti du tarpusavyje susijusius tikslus: perspektyvinius ir einamuosius, dabartinius. Perspektyviniai tikslai orientuojasi į tai, kad svarbiausių maisto produktų vartojimas iš esmės pasiektų moksliskai pagrįstą racionalių normų lygį. Šioje srityje jau pasiekti rimti kiekybiniai ir kokybiniai poslinkiai. Tai rodo 1 lentelės duomenys. Jau dabar faktinis daugelio produktų suvartojimas vienam gyventojui yra pastebimai priartėjęs prie racionalių normų, toliau gerėja vartojimo struktūra: mažėja bulvių, duonos produktų vartojimas, didėja gyvulininkystės produktų, vaisių ir daržovių vartojimas. Tačiau dar

gerokai atsiliekama nuo racionalių vartojimo normų pagal mėsos, augalinio aliejaus, vaisių ir daržovių suvartojimą. Suprantama, į tai yra atsižvelgta, sudarant šių maisto produktų gamybos programą, siekiant kuo labiau padidinti jų suvartojimą.

Einamieji, dabartiniai maisto produktų gamybos programos tikslai orientuoja į tai, kad kuo greičiau būtų pasiektas nenutrūkstamas gyventojų aprūpinimas visų rūšių maisto produktais, ir ypač tais, kurių gamybos apimtis ir kokybė dar nepatenkina nuolat didėjančių dabarties poreikių.

Todėl jau vienuoliktajame penkmetyje ne tik bus patenkinta gyventojų paklausa duonai ir plataus asortimento duonos ir pyrago gaminiams, bulvėms ir cukrui, bet ir planuojama patenkinti poreikius kruopoms, konditerijos gaminiams, kiaušiniams ir žuviai, taip pat pagerinti aprūpinimą mėsa, pienu, augaliniu aliejumi bei vaisiais ir daržovėmis.

TSKP CK 1982 m. gegužės plenumas moksliskai ne tik pagrindė maisto produktų gamybos ir jų vartojimo didinimo programą, bet ir nubrėžė konkrečias jos įgyvendinimo kryptis. Svarbiausios iš jų yra šios: proporcingas ir subalansuotas viso agropromoninio komplekso vystymas, jo planavimo, valdymo ir ekonominio skatinimo tobulinimas; spartūs žemės ūkio produkcijos augimo tempai nuosekliai jį intensyvinant, visapusiškas agropromoninio komplekso gamybinio techninio potencialo naudojimas; kova už ekonomiją ir taupumą; tolesnis socialinių-buitinių kaimo gyvenimo sąlygų gerinimas.

Visa partijos agrarinė politika dabar siekiama toliau stiprinti žemės ūkio materialinę techninę bazę ir spartinti mokslo ir technikos pažangą, plėsti tarpukinę ir agropromoninę kooperaciją, tobulinti planavimą ir ekonominį skatinimą. Iškeltiems žemės ūkio uždaviniams realizuoti labai svarbią rolę turi ir kapitalinių įdėjimų politika. 1966—1980 metais į šalies žemės ūkį investuota 383 mlrd. rb, o tai sudaro 78% visų kapitalinių įdėjimų per visus Tarybų valdžios metus (5, p. 31). Tačiau žemės ūkio produkcijos prieaugis gerokai atsiliko nuo kapitalinių įdėjimų augimo.

Aprūpinimo maisto produktais programos pagrindas yra tolesnis šalies žemės ūkio vystymas. Vienuoliktąjį penkmetį metais jis papildomai gaus 1870 tūkst. traktorių, 600 tūkst. kombainų, 1450 tūkst. automobilių, kitų mašinų, bus patiekta 115 mln. tonų mineralinių trąšų. Pusantro karto padidės agrariniame pramoniniame komplekse dirbančių žmonių aprūpinimas energija. Agrariniame pramoniniame komplekse plėtoti vienuoliktajame penkmetyje skiriama 27%, o dvyliktajame — beveik trečdalis visų kapitalinių įdėjimų į šalies ekonomiką.

Devintojo dešimtmečio agrarinėje politikoje didelis dėmesys skiriamas kaimo socialinei pažangai, darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimui, jų priartinimui prie miesto sąlygų. Socialiniai veiksniai dabartiniame etape daro labai didelį poveikį ne tik žemės ūkio gamybos augimui, bet ir darbo jėgos migracijai iš kaimo į miestą sumažinti. Dabar susiklostė tokia padėtis, kai daugelyje šalies kolūkių ir tarybinių ūkių trūksta darbo jėgos. Darbo išteklių, o ypač mechanizatorių, trūkumas stabdo žemės ūkio pažangą, neleidžia efektyviai naudoti žemės ūkiui skiriamų kapitalinių įdėjimų.

Įgyvendinant maisto produktų gamybos programą, pagrindinis krūvis tenka visuomeniniam ūkiui — kolūkiams ir valstviečiams ūkiams. Kartu būtina geriau panaudoti vietinius maisto produktų išteklius, taip pat pagalbinių ūkių galimybes. „Kaip žinoma, jų dalis mėsos, pieno, paukštienos, o juo labiau bulvių, daržovių ir vaisių gamyboje yra gana svari. Tolesnis valstviečės, vietinių Tarybų, kolūkių ir tarybinių ūkių pagalbos šiems ūkiams didinimas gali duoti greitą ir juntamą naudą“ (4, p. 22). Gyventojų asmeniniai pagalbinių ūkių vis reikšmingesni darosi formuojant maisto produktų išteklius šalyje. 1976—1980 m. šalyje asmeniniame

pagalbiniame ūkyje buvo pagaminta 25,5% žemės ūkio bendrosios produkcijos, iš jos 31% gyvulininkystės produkcijos, išauginta apie 60% bulvių (9, p. 82). Gyventojų ūkių produkcijos paklausa yra labai didelė.

Lietuvos TSR žemės ūkio ministerijos duomenimis, respublikos gyventojai asmeniniuose pagalbiniuose ūkiuose 1980 metais laikė 315 tūkst. karvių (tai 37% visuomeniniame sektoriuje esančių karvių), 506 tūkstančius kiaulių (20%), 5,9 mln. naminių paukščių (43%). 1980 metais asmeniniuose pagalbiniuose gyventojų ūkiuose, palyginti su visuomeninio sektoriaus ūkiais, pagaminta 24% mėsos, 36% pieno, 48% kiaušinių, išauginta 69% bulvių (8, p. 66). Be to, daugiau negu visuomeniniame sektoriuje buvo išauginta daržovių, vaisių, uogų (o jų čia nepaskaičiuotos kolektyvinių sodų gėrybės, kurios kol kas nepatenka į apskaitą).

Asmeninio pagalbinio ūkio produkcijos struktūroje dabartiniame etape skiriamos dvi tarpusavyje susijusios sudedamosios dalys. Pirmą, tai ta dalis, kurios apimtį reglamentuoja kolūkių įstatai, tarybinių ūkių ir kiti juridiniai normatyvai. Antra, produkcijos, ypač gyvulininkystės, gamyba pagal sutartis su kolūkiais ir tarybiniais ūkiais. Jos apimtys gali viršyti aukščiau minėtas normas. Planingas asmeninio pagalbinio ūkio sąlygų reguliavimas padės geriau panaudoti šių ūkių ekonomines ir socialines galimybes.

Maisto produktų problemos sprendimo pagrindas yra spartūs žemės ūkio gamybos augimo tempai. Tokie tempai ir numatyti vienuoliktojo penkmečio plane. Vidutinis metinis grūdų derlius TSRS per penkmetį turi padidėti beveik 35 mln. tonų, o mėsos gamyba — daugiau kaip 2 mln. tonų. Numatyta daug daugiau išauginti bulvių, daržovių ir vaisių. Žemės ūkio produktų gamybos augimą Lietuvoje rodo 2 lentelės duomenys.

2 lentelė

Lietuvos TSR pagrindinių žemės ūkio produktų gamyba 1981—1975 m. (5, p. 132)

	Vidutinė metinė gamyba 1981—1985 m.	Absolutus vidutinis metinės gamybos prieaugis XI penkmetyje, palyginti su X penkmečiu (1976—1980).
Grūdai	3200—3400	589—789
Cukriniai runkeliai	800	78
Bulvės	2300—2500	316—516
Daržovės	324	32
Mėsa (gyvojo svorio)	706—734	60—88
Pienas	2800—2900	75—175
Kiaušiniai (mln. vnt.)	974	55

Apskritai, maisto produktų gamybos programa, kuri įeina į XI penkmečio planą kaip sudedamoji organinė jo dalis, bus įgyvendinama toliau intensyvinant žemės ūkio gamybą ir didinant jos efektyvumą, vystant ir tobulinant šalies agropromoninį kompleksą.

Agrarinis pramoninis liaudies ūkio kompleksas ir jo sandara

Pagrindinis agrarinio pramoninio komplekso (APK) uždavinys yra patikimai aprūpinti mūsų šalį maisto produktais ir žemės ūkio žaliava, sudaryti būtinus rezervus.

Socialinis ekonominis APK formavimosi pagrindas yra objektyvūs materialinės gamybos vystymosi procesai. Agropromoninių kompleksų kūrimas viso liaudies ūkio sudėtyje yra būdingas dabartinio tarybinės eko-

nomikos vystymosi etapo reiškinys. Ekonomikoje vykstantys gilūs kiekybiniai ir kokybiniai poslinkiai didina gamybos visuomenėjimo lygį. Gamybos specializavimas ir kooperavimas, jos koncentravimas ir kombinavimas šiuolaikinės technikos pagrindu sukėlė būtinumą kurti daugiąsakius gamybinus kompleksus. Tarpšakiniai gamybiniai kompleksai tapo pagrindine grandimi organizacinėje liaudies ūkio struktūroje.

Daugiašakiniai gamybiniai kompleksai sąlygoja glaudžius įvairių liaudies ūkio šakų tarpusavio ryšius. Taigi viso liaudies ūkio ir savo ruožtu žemės ūkio gamyba didinama taikant industrinius gamybos metodus, diegiant naują techniką ir efektyvią technologiją. Tobulėjant planingam visuomeninio darbo pasidalijimui, toliau plėtojamas žemės ūkio gamybos specializavimas ir koncentravimas, kai kurios žemės ūkio funkcijos perduodamos kitoms liaudies ūkio šakoms.

Visame socialistiniame liaudies ūkyje vykstanti šiuolaikinė mokslinė-techninė revoliucija sąlygoja vis glaudesnius žemės ūkio, pramonės, transporto ir kitų šakų tarpusavio ryšius ir jų subalansuotumą. Tuo būdu formuojamas liaudies ūkio agropramoninis kompleksas. Šio proceso reikšmė akcentuota jau TSKP XXV suvažiavime: „Matyt, ateina laikas pagerinti — ir rimtai pagerinti — gamybinį ekonominį žemės ūkio bendradarbiavimą su tomis pramonės šakomis, kurios su juo betarpiškai susijusios, užtikrinti vieningą valstybinę pažiūrą į viso agropramoninio komplekso vystymą“ (1, p. 48—49).

Liaudies ūkio agropramoninį kompleksą sudaro žemės ūkio produkciją gaminančių, perdirbančių, saugojančių, transportuojančių, realizuojančių, taip pat jo gamybinius poreikius tenkinančių liaudies ūkio šakų, įmonių, organizacijų bei jų tarpusavio ekonominių santykių visuma, pastoviai, planingai ir proporcingai funkcionuojanti visos šalies mastu.

Viso liaudies ūkio sistemoje liaudies ūkio agropramoninio komplekso formavimas taip pat reiškia tarpšakinio ir teritorinio darbo pasidalijimo gilinimą ir tobulinimą, laipsnišką gerai suderintos su žemės ūkio specializacija paruošų sistemos sukūrimą, žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonių tinklo išdėstymą, naujų liaudies ūkio šakų (pavyzdžiui, melioracinių industrijos) atsiradimą ir pan.

Išsivysčiusioje socialistinėje visuomenėje į liaudies ūkio agropramoninį kompleksą vis didesniu mastu integruojamos tokios liaudies ūkio šakos kaip traktorių ir automobilių pramonė, žemės ūkio mašinų gamyba, chemijos pramonė, gaminanti mineralines trąšas, augalų apsaugos priemonės, kombinuotų pašarų pramonė, pramonė, aprūpinanti žemės ūkį elektros energija, degalais, statybinėmis medžiagomis, mechanizmais ir kompleksinio mechanizavimo įrengimais.

Agropramoninis kompleksas liaudies ūkio sistemoje klostosi palengva. Šiuo metu jis apima tris sritis:

- 1) pramonę, gaminančią žemės ūkiui šiuolaikines gamybos priemones, taip pat naujas gamybos šakas, tenkinančias agrarinio sektoriaus gamybinius poreikius; iš tokių šakų labai svarbus vaidmuo tenka melioracinei industrijai;

- 2) žemės ūkį, tiesiogiai gaminantį augalininkystės ir gyvulininkystės produkciją;

- 3) pramonę, perdirbančią žemės ūkio produkciją, ir kitas ūkio šakas, vykdančias žemės ūkio produkcijos paruošas, ją saugojančias, transportuojančias ir realizuojančias bei teikiančias kitokio pobūdžio paslaugas.

Planingi ir pastovūs pramonės ir žemės ūkio ryšiai aprūpinant pastarąjį pagrindinėmis gamybos priemonėmis pradėjo intensyviai plėtotis po TSKP CK 1965 metų kovo plenumo, kai TSKP parengė ir ėmė realizuoti brandaus socializmo epochai būdingą agrarinę politiką.

Išsivysčiusio socializmo sąlygomis agropramoninis kompleksas pirmiausia centralizuotai formuojamas visos šalies mastu tiek mokslškai pagrindžiant generalinę jo vystymosi perspektyvą, tiek praktiškai suda-

rant einamuosius (metinius) bei perspektyvinius liaudies ūkio planus. Dėl didžiulės TSRS teritorijos, sąjunginių respublikų, ekonominių rajonų ir kitų administracinių vienetų (sričių, administracinių rajonų) esminių gamtinių, ekonominių, gamybinių jėgų išvystymo, gyventojų tankumo skirtumų sąjunginio liaudies ūkio agropramoninio komplekso viduje formuojasi ir teritoriniai (regioniniai) agropramoniniai kompleksai, apimančys žemės ūkio ryšius su kitomis liaudies ūkio šakomis atitinkamų respublikų ir rajonų ribose.

Regioniniai APK apima atitinkamų šakų visumą tam tikro regiono mastu. Suprantama, daugelis regionų turi savo specifiką, ir į APK įeinančių šakų visuma yra skirtinga. Dėl to regioninių APK šakų struktūra gali būti visai kitokia negu viso liaudies ūkio. Ne kiekviename regione yra reikalingos vienodos infrastruktūros grandys ir kitos veiklos šakos arba gamyklos. Tačiau kiekviename regione susiformuoja pastovūs žemės ūkio gamybiniai ekonominiai ryšiai su jį aptarnaujančiomis ten esančiomis šakomis. Tie ryšiai užtikrina žemės ūkio ir kitų regiono ūkio šakų subalansuotumą, nes regioninių APK profilis ir struktūra atspindi rajono žemės ūkio specializaciją ir jos ypatybes.

Dabartinėmis sąlygomis agropramoninio komplekso formavimas visoje šalyje, teritorinių kompleksų kūrimas sąjunginėse respublikose, ekonominiuose rajonuose ir kituose administraciniuose teritoriniuose vienetuose, industriinių gyvulininkystės kompleksų steigimas ir plėtojimas, įvairių agropramoninių susivienijimų organizavimas maisto pramonės įmonių, tarybinių ūkių-gamyklų ūkinių ryšių pagrindu padeda platesniu mastu spręsti ekonominius komunizmo kūrimo uždavinius.

Metai iš metų visaliaudinio agrarinio pramoninio komplekso formavimas įgauna vis platesnį mastą ir dėdėja jo vaidmuo Tarybų šalies ekonomikoje. Liaudies ūkio agropramoninio komplekso (LŪAPK) šakose dabar sutelkta 37% viso liaudies ūkio pagrindinių fondų, daugiau kaip 40% darbuotojų darbo, sukuriama apie 42% šalies nacionalinių pajamų. Iš žemės ūkio produkcijos yra suformuojama daugiau kaip 70% šalies vartojimo fondo. Iš žemės ūkio žaliavų pagamintos prekės sudaro apie 70% mažmeninės prekių apyvartos, iš jų 97% tenka maisto prekėms ir 40% — nemaisto prekėms (9, p. 83).

LŪAPK ribose yra išskiriami maisto produktų šakiniai blokai arba šakiniai agropramoniniai kompleksai. Šakiniai APK apima tas pačias tris sferas, kaip ir LŪAPK, tik tam tikroje žemės ūkio produktų gamybos srityje. Taigi yra grūdų, daržovių, medvilnės, pieno ir kitokių šakinių APK. Kiekvienas iš jų gamina tam tikrą žemės ūkio produkciją, ruošia sau techniką ir kitas gamybos priemones, turi savo technologiją, genetikos ir selekcijos mokslo centrus; organizuoja transportą, paruošas, pervežimus, sandėliavimą, produkcijos perdirbimą ir realizavimą. Šakiniai maisto produktų APK turi savo specifiką. Kiekvienai tokiai šakai reikalinga specifinė technika, technologija, transportavimo, ir produkcijos perdirbimo sistema. Šakinių APK efektyvumas daug priklauso nuo to, kaip yra atsižvelgiama į formuojamo komplekso specifiką ir ypatumus.

Maisto produktų programos įgyvendinimui didžiulę reikšmę turi proporcingas, koordinuotas visų agropramoninio komplekso šakų vystymas, o ypač svarbiausias jo dalies — maisto produktų gamybos komplekso plėtojimas. Į maisto produktų kompleksą įeina tik tos agropramoninio komplekso grandys, kurios gamina maisto produktus ir tik tuo mastu, kiek jos jais aprūpina šalies gyventojus. Kadangi dalis žemės ūkio produkcijos naudojama nemaistinėms plataus vartojimo prekėms gaminti, taip pat kitiems pramoniniams ir technologiniams tikslams, tai ne visos agropramoninio komplekso grandys tiesiogiai įeina į maisto produktų gamybos sferą. Ir vis dėlto maisto produktų gamybai tenka vyraujanti dalis visoje agrapramoninio komplekso produkcijoje. Jo daliai tenka 74—

76% galutinės produkcijos. Todėl maisto produktų programa turi „...susietai, sujungti tiek paties žemės ūkio, tiek jį aptarnaujančių pramonės šakų, transporto, prekybos darbą, nukreipti visą jų veiklą bendram galutiniam tikslui — gaminti ir tiekti vartotojui labai geros kokybės maisto produktus“ (4, p. 12).

Apibūdinant agropramoninio ir maisto produktų kompleksų tarpusavyo santykį, reikia atsižvelgti ir į tai, kad į agropramoninį kompleksą įeina taip pat tos šakos, kuriose gaminami maisto produktai ne iš žemės ūkio žaliavos (pavyzdžiui, verslinė žvejyba ir žuvies perdirbimas, medžioklės ūkis, miškų produkcija ir t. t.).

Tiek pačiame žemės ūkyje, tiek visoje agropramoninio komplekso sistemoje svarbus vaidmuo tenka infrastruktūrai, t. y. žemės ūkį aptarnaujančios sferos šakoms, užtikrinančioms normalias jo funkcionavimo sąlygas. Į ją įeina transporto-kelių ūkis, mašinų remontas ir techninis aptarnavimas, materialinis techninis tiekimas, agrocheminė ir veterinarinė tarnyba, elektros ir vandens tiekimas, produkcijos sandėliavimas, taros ūkis ir t. t. Čia įeina ir socialinė infrastruktūra, t. y. darbo jėgos reprodukciją aptarnaujančios sferos (komunalinis, kultūrinis-buitinis aptarnavimas ir pan.).

Skiriam kalbant apie Lietuvos TSR regioninio agropramoninio liaudies ūkio komplekso funkcionavimą, reikia paminėti kai kurias jo specifines problemas.

Respublika turi reikiamas materialines sąlygas ir prielaidas agropramoniniam liaudies ūkio kompleksui toliau sėkmingai formuoti. Čia yra visos trys minėtos agropramoninio liaudies ūkio komplekso sferos. *Pirmoji* — Lietuvos TSR pramonė. Ji kuria žemės ūkiui nemaža šiuolaikinių gamybos priemonių: mašinų, inventorius, daug mineralinių trąšų ir pan. Labai išvystyta kombinuotų pašarų ir įvairių pašarinių priedų gamyba. Žemės ūkis kasmet gauna vis daugiau ir našesnės technikos, elektros energijos, įrengimų ir atsarginių dalių. Sparčiai kuriami žemės — pagrindinės gamybos priemonės — gerinimo įrenginiai ir objektai vykstant masiniam žemių melioravimui. Tačiau čia dar yra nemaža neišspręstų problemų. Trumpai jas galima apibūdinti taip: nepakankamas žemės ūkio techninio aprūpinimo lygis bei jo kompleksiskumas, lėtas kai kurių mokslo ir technikos pažangos laimėjimų diegimas žemės ūkio gamybos priemonių tobulinimo srityje.

Antroji sfera — respublikos žemės ūkis. Jis pasiekė nemažą laimėjimų augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos gamyboje. Tačiau dabar atėjo laikas labiau specializuoti ir koncentruoti žemės ūkio gamybą, nes be to neįmanoma toliau sėkmingai plėtoti šios šakos.

Pagaliau *trečioji* sfera — tai pramonė, perdirbanti žemės ūkio produkciją, ir kitos ūkio šakos, vykdančios paruošas, jas saugojančios, realizuojančios ir pan. Si sritis, atskirai paėmus, yra pakankamai išvystyta. Bet jeigu imsime ją kaip sudedamąją agropramoninio liaudies ūkio komplekso dalį, tai čia dar yra daug įvairių problemų. Sakysime, žemės ūkio produkcijos paruošų sistema jau nebeatitinka naujų sąlygų, ji vykdo daug neracionalių, ekonomiškai netikslingų *funkcijų*. Teikiamas gamybinių paslaugų asortimentas šiuo metu yra dar nedidelis, jų kokybė dažnai neatitinka keliamų reikalavimų. Visa tai verčia dalį gamybinių pajėgumų ir darbo jėgos atitraukti nuo tiesioginės žemės ūkio produktų gamybos. Toks jėgų išskaidymas ekonominiu požiūriu nėra naudingas nei pačiai įmonei, nei visam liaudies ūkiui apskritai.

Pagrindinė agropramoninio liaudies ūkio komplekso funkcionavimo problema yra ta, kad esama materialinė techninė jo bazė dar neužtikrina efektyvios visų trijų šio komplekso sferų sąveikos ir optimalaus jų tarpusavyo ryšių organizavimo lygio.

Respublikos agropramoninis kompleksas jungia trylikos respublikinio ir sąjunginio respublikinio pavaldumo ministerijų ir žinybų, įskaitant Vai-

sių ir daržovių ūkio Lengvosios pramonės, Prekybos ministerijas ir Lietuvos sąjungą, atitinkamas įmones bei organizacijas.

Atskirų agropramoninio komplekso padalinių indėlių, siekiant galutinį jo veiklos rezultatų, pakankamai įtikinamai parodo darbuotojų pasiskirstymas tarp trijų jo sferų. Pavyzdžiui, mūsų respublikos agroservise dabar dirba 15%, žemės ūkyje — 49%, o trečiajame padalinyje — 36% visų agropramoninio komplekso darbuotojų (7). Panašiomis proporcijomis agropramoninio komplekso darbuotojai pasiskirstę Vokietijos Demokratinėje Respublikoje ir kitose socialistinės sandraugos šalyse. Būdinga, kad, vystantis mokslo bei technikos pažangai, santykiškai didėja pirmojo ir trečiojo padalinio lyginamasis svoris viso agropramoninio komplekso struktūroje.

Svarbiausiu agropramoninio komplekso padaliniu vis dėlto ir toliau liks žemės ūkis. Tai lemia daugelis aplinkybių. Pirmiausia žemės ūkis yra pagrindinis žaliavų tiekėjas maisto pramonei bei kitoms gamybos šakoms. Dabar apie 50% visos žemės ūkyje pagamintos produkcijos perdirbama pramonėje ir tik po to vartojama. Todėl žemės ūkio išsivystymas lemia ir perdirbimo pramonės šakinę struktūrą, ir tolesnio jos vystymosi kryptis.

Labai svarbus yra žemės ūkio ir maisto pramonės bendradarbiavimas. Kol kas dar nemaža išauginto derliaus žūsta gabenant, laikant, perdirbant. Apskaičiuota, kad paruošų, perdirbimo bei realizavimo sistemoje šalies mastu prarandama apie 12—13% žemės ūkio produkcijos. Žinoma, kad į mėsos kombinatus gabenamos kiaulės pervežimo metu netenka vidutiniškai po 3 kg svorio. Kai pienas gabenamas bidonais, jį išpylus, lieka nemažai pieno riebalų.

Respublikoje daug nuveikta mažinant produkcijos nuostolius pakeliui nuo ūkio iki vartotojo. Pavyzdžiui, jau daugiau kaip pusė gyvulių į mėsos kombinatus gabenama centralizuotai, specialiu transportu. Tas pats pradėta daryti su pienu. Neblogai esame apsirūpinę pieno šaldymo įrengimais, pienovežiais. Tai yra viena iš prielaidų, įgalinusių 1981 metais valstybei parduoti 89% pimarūšio pieno. Daugiau kaip šeši dešimtadaliai šio pieno buvo atšaldyta. Tobulinamos ir daržovių realizavimo formos — jau daugiau kaip ketvirtadalis jų priimama ūkiuose, išvežama centralizuotai.

Žemės ūkio poreikiai skatina ir agroserviso organizacijų vystymąsi. Jų vaidmuo žemės ūkyje vis didėja. Žemės ūkio materialinių sąnaudų struktūroje pramonės gaminiai sudaro 50%. Pagrindinių gamybinių fondų struktūroje pramoninės kilmės fondai sudaro 92%, statybinės organizacijos ūkiuose atlieka daugiau kaip 70% visų statybos ir montavimo darbų, aptarnaujantis transportas centralizuotai pristato apie 60% pramonės gaminių ir išveža maždaug ketvirtadalį žemės ūkio produkcijos, išbarsto dešimtadalį visų mineralinių bei organinių trąšų, atlieka kitus patarnavimus (7).

Vis dėlto agroserviso organizacijos nepatenkina visų žemės ūkio poreikių. Kadangi kaime mažėja darbo rankų, dalį darbų, kuriuos iki šiol atlikdavo žemdirbiai, prisiema pavesti aptarnaujančioms organizacijoms. Jos turėtų atlikti apie 70% visų agrocheminių darbų, remontuoti apie 80% žemės ūkio technikos, pervežti apie 20% visų žemės ūkio krovininių, atlikti daugiau kaip 20% mašinų techninio aptarnavimo darbų. Kartu būtina gerinti ir patarnavimų kokybę, nes aptarnaujančių organizacijų darbo brokas skaudžiai atsiliepia ūkiams.

Agropramoninis liaudies ūkio kompleksas funkcionuoja dialektinėje horizontalaus ir vertikalaus integravimo sąveikoje. Tai reiškia, kad abi integravimo formos yra sąlyga viena kitai atsirasti ir vystytis.

Vertikalus integravimas yra žemės ūkio įmonių kooperavimas su žaliavos perdirbančiomis, o kartais — ir prekybos įmonėmis. Šis integravimas yra objektyviai būtinas specifinis šiuolaikinio visuomenės raidos eta-

pe reiškinys, kurio svarba buvo ne kartą akcentuota direktyviniuose partijos ir vyriausybės dokumentuose. Žemės ūkio ir pramonės įmonių kooperacija, agropramoninių kompleksų organizavimas yra vienas iš svarbių šio proceso plėtojimo uždavinių.

Gaminant maisto produktus, ir žemės ūkio, ir perdirbamosios pramonės įmonės yra sudėtinės vieningos technologinės grandinės dalys. Bet jas dar skiria žinybiniai barjerai. Siekiant juos įveikti, siūloma sparčiau plėsti žemės ūkio ir pramonės įmonių integravimą.

Technologinių ir organizacinių požiūriu vertikalus integravimas spartina maisto pramonės mokslo ir technikos pažangą, trumpina žemės ūkio produktų judėjimo kelią ir pervežimo nuo gamybos iki vartotojo laiką, o tuo pačiu mažina gamybos išlaidas, įgalina išvengti nuostolių. Socialiniu-ekonominiu požiūriu vertikalus integravimas, kaip ir apskritai žemės ūkio industrializavimas, padeda įveikti socialinius-ekonominius ir kultūrinius skirtumus tarp miesto ir kaimo. Jis sąlygoja kokybinius žemdirbių darbo ir buities sąlygų pakitimus.

Vykstant vertikalaus integravimo procesams, kuriamos agropramoninės įmonės, agropramoniniai kombinatai, agropramoniniai susivienijimai. Agropramoninės įmonės — tai paprasčiausi ūkiniai organizaciniai vienetai, kuriuos sudaro vienuose žaliavą gaminančios ir čia pat perdirbančios įmonės. Susivienijus dviem ar daugiau įmonių, jos tampa naujos, stambesnės įmonės gamybiniais padaliniais.

Agropramoninis kombinatas — ūkinis organizacinis vienetas, jungiantis kelias skirtingas pramonės ir žemės ūkio įmones, esančias toje pačioje teritorijoje ir viena su kita susijusias organizaciniu bei technologiniu požiūriu. Kombinato įmonės gamina du tris profiliuojančius produktus.

Agropramoninis susivienijimas — labai sudėtingas struktūrinis organizacinis vienetas, susidedantis iš žemės ūkio, pramonės, o dažnai ir prekybinių įmonių. Sujungtos įmonės išlaiko savo juridinį savarankiškumą. Tai įgalina į susivienijimo veiklą įtraukti ne tik valstybines, bet ir kooperatines žemės ūkio įmones. Susivienijimui ritmingai dirbti padeda vieningas vadovavimas, planavimas, kai kurių tarnybų centralizavimas ir fondų persikirstymas.

Agropramoninių susivienijimų organizavimui reikia labai gerai pasirngti. Skubotumas gali duoti nepageidaujamų rezultatų. Agropramoninio susivienijimo organizavimas turi būti ne darbų pradžia, o jų baigiamasis etapas. Pirmiausia būtina atlikti parengiamuosius darbus: pertvarkyti žemės ūkio gamybą industriniais pagrindais, racionaliai koncentruoti ir specializuoti tiek žemės ūkį, tiek pramonės gamybą. Kad agropramoninis susivienijimas sėkmingai funkcionuotų, reikia pasiekti, kad visi partneriai būtų tiesiogiai suinteresuoti veiksmingai spręsti jam keliamus uždavinius.

Horizontalus integravimas stiprina pagrindą vertikaliai. Horizontalus integravimas reiškia žemės ūkio įmonių sujungimą į įvairaus tipo junginius tarpūkinės kooperacijos pagrindu ir yra glaudžiai susijęs vien su žemės ūkio gamybos specializavimu ir koncentravimu. Gamybos specializavimas ir koncentravimas tarpūkinės kooperacijos pagrindu įgalina, sujungus išteklius, sukurti stambias pramoninio tipo įmones, pagrįstas nauja technika ir taikančias pažangią technologiją. Tai ypač aktualu gyvulininkystėje. Organizuotuose teritoriniuose tarpūkiniuose susivienijimuose kiekvienas ūkis gauna siaurą specializacijos kryptį. Tai — pagrindinė respublikos žemės ūkio įmonių horizontalaus integravimo forma. Tarpūkinių susivienijimų steigimas pateisinamas ten, kur toliau stambinti atitinkamų ūkių nebegalima. Bet kuriomis aplinkybėmis ūkis turi būti gerai valdomas.

Gyvulininkystėje pradedama plėtoti stambi gamyba pramoniniais pagrindais, statant pramoninius kompleksus, rekonstruojant esamas gamybines patalpas.

LKP XVII suvažavimas pažymėjo, kad „vykdomas tvirtas kursas į tarp-ūkinį gamybinių susivienijimų organizavimą, siauresnį ūkių specializavimą. Statomi tarpūkiniai gyvulininkystės kompleksai ir rekomenduojamos esamos gamybinės patalpos“ (6, p. 86).

Iš esmės užbaigus respublikos žemės ūkyje horizontalaus integravimo procesą ir pasiekus labai aukštą gamybos koncentravimo ir specializavimo laipsnį, kuriami agropramoniniai kompleksai vertikalaus integravimo pagrindu.

Lietuvos TSR ekonomikos struktūra klostėsi veikiamą viso TSRS liaudies ūkio raidos, kai visapusiškai vystėsi gamybinės jėgos, remiantis racionaliu teritoriniu darbo pasidalijimu ir plėtojant efektyvius ekonominius ryšius su visomis sąjunginėmis respublikomis. Lietuvos darbo žmonių patyrimas, sukauptas gaminant lengvosios ir maisto pramonės gaminius, vystant produktyviąją gyvulininkystę, palyginti aukšta gamybos kultūra ir mokėjimas racionaliai naudoti vietinius išteklius sudarė galimybes geriau tenkinti TSRS liaudies ūkio ir gyventojų poreikius pramonės gaminiams ir žemės ūkio produktams. Kai kurie Lietuvoje gaminami gaminiai ir produktai yra aukštos kokybės, o jų savikaina palyginti nedidelė.

Agrarinio pramoninio komplekso tobulinimas

Žemės ūkis labai glaudžiai susijęs su pramoninėmis agropramoninio komplekso šakomis ir jau nebegali toliau vystytis, nenriklausydamas nuo jų. Ši aplinkybė iškelia ir naujas agropramoninio komplekso vystymo problemas. Ekonominiu požiūriu visus svarbiausius spręstinus klausimus galima suskirstyti į tris grupes. Tai — racionalus ir proporcingas visų agropramoninio komplekso grandžių vystymas, ekvivalentinių mainų tarp agropramoninio komplekso šakų užtikrinimas, visų žinybų materialinis skatinimas siekiant kuo geresnių viso agropramoninio komplekso veiklos galutinių rezultatų.

Dabartiniu metu tiek viso liaudies ūkio, tiek atskirų regionų mastu agropramoniniai kompleksai (APK) dar nėra pakankamai toboli ir stiprūs, nevisiškai racionaliai jų struktūra. Anskritai dar silpnai išvystytos ūkinės APK sferos šakos, turinčios užtikrinti žemės ūkio mokslo bei technikos pažangą, taip pat ir tos trečiosios sferos šakos, kurios gatavą žemės ūkio produkciją turi pateikti vartotojui. Tarp jų kelių-transporto ūkis, produkcijos saugojimas ir perdirbimas. Dėl to natūraliai nemaži nuostoliai. TSKP XXVI suvažavime buvo pažymėta, kad produktų vartojimas, tenkantis vienam gyventojui, auga lėčiau negu jų gamyba, nors jos metinė apimtis didėja sparčiau, negu gyventojų skaičius. Dėl to iškelti du uždaviniai: pirma, užtikrinti subalansuotą, koordinuotą visų APK šakų vystymą, pašalinti susidariusias disproporcijas tarp atskirų jo grandžių, antra, tobulinti tarpusavio santykius tarp skirtingų APK sferų vieningai siekiant galutinio tikslo.

Žemės ūkiui vystyti, vienuoliktajame penkmetyje yra skirta 189,6 mlrd. rb. arba 27% visų liaudies ūkio kapitalinių investicijų, o visam APK — 233 mlrd. rb. Tie didžiuliai išteklių ir išlaidų skiriamas toms APK sferoms, kurios turi užtikrinti viso APK pažangą ir didžiausius galutinius liaudies ūkio rezultatus.

Didelis dėmesys skiriamas infrastruktūros grandžių vystymui, šakoms, perdirbančioms ir saugojančioms produkcijai. Žemės ūkio produkcijos saugojimui pagerinti, jos nuostoliams sumažinti vienuoliktajame penkmetyje skirta apie 15 mlrd. rb. kapitalinių investicijų, arba 1,6 karto daugiau negu praeitame penkmetyje. Didžiulės lėšos skirtos elevatoriams, šaldytuvams, pašarų cechams statyti.

Tobulinant vadovavimą žemės ūkiui ir kitoms APK sferoms, didelę reikšmę turi šakinio ir teritorinio vadovavimo derinimas ir visų ūkinio mechanizmo grandžių veiklos gerinimas. TSKP CK 1981 metų gegužės plenumas patvirtino TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos nutarimą „Dėl žemės ūkio ir kitų agropramoninio komplekso šakų valdymo gerinimo“. Įsteigti rajonų agropramoniniai susivienijimai (RAPS), sričių, trestų, autozonų agropramoniniai susivienijimai, o sąjunginės respublikose — Ministrų Tarybos Prezidiumo agropramoninės komisijos.

TSKP CK gegužės plenumė (1982 m.) buvo pažymėta, jog rimtai reikia gerinti žemės ūkio produktų supirkimo sistemą. Šiuo metu beveik visi supirkti grūdai vežami į elevatorius (dažnai tolimus), nors nemaža šių grūdų dalis netrukus grįžta atgal. Todėl tikslinga statyti nedidelius elevatorius ir kombinuotų pašarų cechus arčiau kolūkių ir tarybinių ūkių. Tikslinga statyti ir nedideles pieno perdirbimo, gyvulių skerdimo ir mėsos perdirbimo įmones. Tai padėtų sumažinti transportavimo nuostolius ir kitas neproduktyvias išlaidas.

Siekdamas pagerinti žemės ūkio mašinu gamybos padėtį TSKP CK gegužės (1982 m.) plenumas iškėlė uždavinį pakelti jų techninį lygį, padaryti jas patikimesnes ir patvaresnes. Būtina ne tik statyti naujas gamyklas, bet ir gerinti jau veikiančių įmonių darbą. Numatytos naujos priemonės žemės ūkio įmonėms ir jų darbuotojams skatinti, kolūkių ir tarybinių ūkių ekonominiam mechanizmui tobulinti. Efektyvus aktualių problemų sprendimas padės greičiau įgyvendinti devintojo dešimtmečio partijos ekonominės politikos tikslus, kuriuos iškėlė TSKP XXVI suvažiavimas.

L I T E R A T O R A

1. TSKP XXV suvažiavimo medžiaga.— V., 1976.
2. TSKP XXVI suvažiavimo medžiaga.— V., 1981.
3. *Brežnevus L.* Kalba TSKP Centro Komiteto plenumė 1981 m. lapkričio 16 d.— V., 1981.
4. TSRS ap rūpinimo maisto produktais programa laikotarpiui iki 1990 metų ir priemonės jai realizuoti. TSKP Centro Komiteto 1982 m. gegužės plenumo medžiaga.— V., 1982.
5. Lietuvos Komunistų partijos XVIII suvažiavimo medžiaga.— V., 1981.
6. Lietuvos Komunistų partijos XVII suvažiavimo medžiaga.— V., 1976.
7. *Kaluina K.* Agropramoninis kompleksas: trys padaliniai — vienas tikslas.— Tiesa, 1981, spalio 23.
8. *Pakeltis A.* Individualus ūkis ir gamyba.— Komunistas, 1981, Nr. 10.
9. *Емельянов А.* Развитие агропромышленного комплекса СССР. Разработка и осуществление Продовольственной программы.— Экономические науки, 1982, № 1.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Tarpfakultetinė politinės
ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta 1982 m. kovo mėn.

АГРАРНОПРОМЫШЛЕННЫЙ КОМПЛЕКС НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

А. ЯБЛОНСКИС, Л. КРЮКЕЛИС

Резюме

В статье исследуются актуальные теоретические и практические проблемы развития аграрнопромышленного комплекса (АПК) и задачи выполнения производственной программы. Авторы освещают экономические, функционально-технические и социальные аспекты развития АПК, раскрывают его сущность и структуру. Большое внимание уделяется основным направлениям развития АПК, а также решению новых задач, выдвинутых на майском (1982 г.) Пленуме ЦК КПСС. В статье используется новейший статистический материал.